PORTRET DE TRADUCĂTOR: ANTOANETA RALIAN / PORTRAIT DE TRADUCTEUR : ANTOANETA RALIAN

Daniela HĂISAN[1]

„...traducătorii nu au posteritate.
Cine mai vorbește azi de traducători precum
Taşcu Gheorghiu, Alexandru Philippide, Etta Boeriu?”[2]

Rezumat: Antoaneta Ralian şi-a petrecut nu mai puţin de 62 de ani din viaţă traducând, nouă ore pe zi, cărţi - cele mai multe din engleză în română şi cele mai multe în proză. Cele 125 de traduceri pe care le-a semnat (traduceri-introducere, retraduceri, la care se adaugă şi activitatea sa de "negrişor" sau "traducător-fantomă") i-au adus un renume indiscutabil. În prezentul articol vom încerca să schiţăm un portret al acestui traducător extrem de prolific, portret care urmează îndeaproape modelul impus de Jean Delisle (1999), definit prin analogie cu biografia deoarece se bazează pe o economie de mijloace şi pe simplitatea expresiei. *Habitusul* traducătorului (acele aspecte ale vieţii şi educaţiei unui traducător care ulterior îi vor influenţa alegerile în traducere şi chiar stilul traductiv) este un alt aspect-cheie pe care l-am exploatat, pornind de la o serie de evenimente capitale din viaţa Antoanetei Ralian (*e.g.* relaţia cu profesorii particulari de limbi străine din copilărie; lecturile care au ajutat-o să treacă peste cel de-al doilea Război Mondial; un prim loc de muncă ce presupunea cenzurarea cărţilor ş.a.m.d.). Provocările cărora a trebuit să le facă faţă ca traducător, importanţa pe care o acordă empatiei cu autorul tradus şi, în cele din urmă, amprenta sa literară (evidenţiată în cadrul unei analize microtextuale) sunt dezbătute în ultima parte a articolului.

Cuvinte-cheie: habitus, traducere literară, proză, sintaxă, intensificare, empatie.

Résumé : Antoaneta Ralian a passé pas moins de 62 années de sa vie traduisant, neuf heures par jour, des livres – pour la plupart de l’anglais vers le roumain et pour la plupart de la prose. Ses 125 traductions (traductions-introduction, retraductions, laissant de côté son activité de prête-plume) lui ont valu une renommée indiscutable. Nous tenterons de présenter ici un portrait de ce traducteur extrêmement prolifique, un portrait qui suit de près le modèle de Jean Delisle (1999), défini par analogie avec la biographie, car il s’appuie sur une économie de moyens et simplicité d’expression. L’*habitus* du traducteur (à savoir ces aspects de la vie et de l’éducation d’un traducteur ayant une incidence sur ses choix en traduction et ultimement sur son style) est un autre concept-clé que nous avons employé, fondé sur plusieurs événements capitaux de la vie de Ralian (*e.g.* les professeurs particuliers de langues étrangères pendant son

[1] Universitatea „Ştefan cel Mare” din Suceava, daniella.haisan@gmail.com.
[2] Antoaneta Ralian, într-un interviu cu Dora Pavel în *România literară* nr. 22 / 2014.

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

enfance ; de nombreuses lectures pour traverser la deuxième guerre mondiale, avec la persécution des juifs ; un premier emploi qui supposait censurer des livres, ainsi de suite). Les défis auxquels elle a dû faire face en tant que traducteur, l'importance qu'elle donnait à l'empathie avec l'auteur traduit et, finalement, son empreinte littéraire (fondée sur une micro-analyse textuelle, faute d'espace) sont discutés dans la dernière partie de l'article.

Mots-clés : habitus, traduction littéraire, prose, syntaxe, intensification, empathie.

Introducere

Tema generoasă a conferinţei *O sută de ani de traduceri în limba română* oferă un prilej şi un spaţiu ideale pentru evocarea unei personalităţi care a făcut într-adevăr istorie în domeniul traducerii literare din România: Antoaneta Ralian. Dacă avem în vedere strict secolul vizat (1918-2018), putem observa că biografia acestei traducătoare extrem de prolifice i se suprapune aproape perfect (a trăit între 1924 şi 2015). Într-un bilanţ pe care l-a mărturisit în ultimul an al vieţii, impresionantele cifre enumerate arată nu doar longevitate şi cantitate, ci şi performanţă şi calitate:

> ...91 de ani vârstă, 62 de ani de carieră sedentară de traducătoare (mi se spune că bună – de ce n-aş crede?), 124 de titluri traduse (în afară de numeroasele reeditări, şi acum lucrez la cea de-a 125-a traducere), 60 de ani de căsnicie încheiată, 9 premii. (Ralian, 2016: 153)

În prezenta lucrare ne propunem, aşadar, schiţarea unui portret de traducător, demers care se înscrie în socio-traductologie (această ramură din ce în ce mai prosperă a ştiinţei traducerii) şi care nu exclude (ba, dimpotrivă, implică aproape obligatoriu) o anumită doză de subiectivitate. Vom porni de la portretul clasic, definit de către Jean Delisle prin analogie cu biografia („Portretul este faţă de biografie la fel cum e povestirea faţă de roman." – Delisle, 1999: 2, trad. n.), care presupune o economie de mijloace şi simplitate a expresiei. Pe de altă parte, pe lângă apelul la diverse surse şi instrumente (cum ar fi memoriile publicate de traducătoare, interviuri acordate, diverse declaraţii etc.), vom proceda şi la o analiză personală a unora dintre traducerile sale, ca suport pentru concluziile finale.

Corpusul sau opera

Ce a tradus Antoaneta Ralian? Oarecum ironic, cunoscuta anglistă şi-a început cariera de traducătoare cu o traducere din italiană (o culegere de povestiri de Anna Maria Ortese, intitulată *Ochelarii*, publicată în 1954). Tot cu limba italiană lucrează şi în 1967, când îi apare traducerea clasicului *Pinocchio* al lui Carlo Collodi, iar după anii 2000, piesa *Pilade* a lui Pier Paolo Pasolini. În

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

mod excepţional, traduce şi din franceză (v. Alexandre Dumas fiul, *Dama cu camelii*, Editura Miron, 1992). Totuşi, corpusul absolut colosal de traduceri pe care le-a realizat este alcătuit, în cea mai mare parte, din traduceri din limba engleză în limba română. Acestea pot fi, la rândul lor, clasificate după criteriul genului: Antoaneta Ralian este în primul rând o traducătoare de proză lungă (*i.e.* roman), apoi de proză scurtă (*i.e.* povestiri, nuvele), de teatru şi, în mult mai mică măsură, de poezie.

Prima proză tradusă din limba engleză este totodată o colaborare (cu C. Camil): *Omul invizibil* al lui H. G. Wells, versiune republicată, reeditată, piratată[3] chiar de nenumărate ori până astăzi. Alte traduceri semnate în colaborare sunt: *Fiii minerului* de Len Doherty (publicată în 1961 în colaborare cu Nicolae Jianu); *Cuartetul din Alexandria* de Lawrence Durrell[4] (trei volume publicate între 1989 şi 1990, colaborare cu Catinca Ralea) şi *Fugi, Rabbit* de John Updike (publicată în 2008 în colaborare cu George Volceanov). A tradus mult din autori „clasici":

- Charles Dickens (*Poveste despre două oraşe*, 1973)
- Daniel Defoe (*Jurnal din anul ciumei*, 1980)
- Henry James (*Daisy Miller*, 1960; *O coardă prea întinsă*, 1991)
- Nathaniel Hawthorne (*Casa cu şapte frontoane*, 1969)
- Thomas Hardy (*Idilă pe un turn*, 1988)
- Oscar Wilde (*Portretul lui Dorian Gray*, 2014)
- Katherine Mansfield (*Preludiul*, 1969; *Jurnalul*, 1969; *Căsătorie la modă*, 1993; *Garden Party*, 2012)
- D. H. Lawrence (*Fii şi îndrăgostiţi*[5], 1971; *Fata pierdută*, 1978; *Şarpele cu pene*, 1989; *Amantul doamnei Chatterley*, 1991)
- Virginia Woolf (*Spre far*, 1972; *O cameră separată. Orlando*, 2013)
- J. D. Salinger (*Dulgheri, înălţaţi grinda acoperişului. Seymour: o prezentare [memorii]*, 1998)
- James Joyce (*Portret al artistului la tinereţe*, 2008)
- John Galsworthy (*Sfârşit de capitol*, 3 vol., 1972; *Iubirile lui Dinney Cherrell*, 1992)

A tradus mult şi din autori mai apropiaţi de zilele noastre, unii laureaţi ai Premiului Nobel pentru Literatură, alţii de multe ori controversaţi:

- Aldous Huxley (*Şi restul e tăcere*, 1977)

[3] „În 1956, când mi-am început cariera de traducătoare, prima carte pe care am tradus-o din limba engleză a fost *Omul invizibil* de H. G. Wells. Ei bine, în cei 50 de ani trecuţi de atunci, această carte a fost reeditată oficial de vreo douăsprezece ori şi piratată de trei ori. O reeditare a apărut şi în anul de graţie 2006. [...] Se bucură de o popularitate mai prelungită decât elaboratele lucrări ale lui Jules Verne." (Ralian, 2014: 172)

[4] Alte traduceri din Lawrence Durrell realizate de Antoaneta Ralian sunt *Mountolive* (1983) şi *Clea* (1984).

[5] Reeditare sub titlul *Fii şi amanţi*, la Editura Miron, Bucureşti, în 1991.

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

- Saul Bellow (*Darul lui Humboldt*, 1979; *Iarna Decanului*, 1992; *Ravelstein*, 2001)
- Raymond Federman (*Indoita vibraţie*[6]. *Zîmbete în Washington Square*, 1989; *Celor pe care i-ar putea interesa*, 2000)
- Henry Miller (*Tropicul Capricornului*, 1997; *Tropicul Cancerului*, 1997; ciclul *Răstignirea trandafirie: Sexus, Nexus, Plexus*, 2000-2006)
- Iris Murdoch (*Vlăstarul cuvintelor*[7], 1982; *Marea, marea*, 1983; *Discipolul*, 1986)
- Truman Capote (*O vară de răscruce*, 2006)
- Amos Oz (*Să cunoşti o femeie*, 2004)
- Salman Rushdie (*Pământul de sub tălpile ei*, 2003)
- Charles Frazier (*Cold Mountain*, 2004)
- Sidney Sheldon (*Şi dacă mâine va veni*, 1993; *Nisipurile timpului*, 1994)
- E. L. Doctorow (*Ragtime*, 2007)

A tradus mult şi din autori de naţionalitate non-britanică sau non-americană:

- Anita Desai (*Ţipătul păunului*, 1966)
- Anant Gopal Sheorey (*Vulcanul*, 1974)
- Aharon Appelfeld (*Badenheim 1939*[8], 1988)
- Moshe Idel (*Paradisul în misticismul iudaic*, 2005)

A tradus şi autori români care au scris în limba engleză:

- Radu Florescu; Raymond T. McNally (*În căutarea lui Dracula: o istorie adevărată a lui Dracula şi a legendelor cu vampiri*, 1992)
- Petru Popescu (*Înainte şi după Edith*, 1993)
- Alex. Leo Şerban (*Litera din scrisoarea misterioasă*, 2011)

În sfârşit, tot la capitolul proză, pe lângă alte 22 de titluri[9], Antoaneta Ralian a tradus şi povestiri pentru copii (sau în ediţii pentru copii): este vorba

---

6 Reeditare sub titlul *Dublă trăire,* la Editura Paralela 45, Piteşti, în 2005.

7 Reeditare sub titlul *Fiul cuvintelor*, la Polirom, Iaşi, în 2003.

8 Carte publicată în 1978; traducerea s-a realizat după o versiune engleză.

9 Edgar Rice Burroughs (*Tarzan din neamul maimuţelor*, 1973); Amos Tutuola (*Jungla fantomelor*, 1974); Maurice Baring (*Daphne Adeane*, 1974); Anthony Bloomfield (*Răzbunarea*, 1976); Douglas Reeman (*Bătălie în adâncuri*, 1981); John Cowper Powys (*Cercul nebunilor*, 1982); G. K. Chesterton (*Hanul zburător*, 1985); George Meredith (*Unul dintre cuceritorii noştri*, 2 vol., 1986); Norman Spinrad (*Solarienii*, 1992); Josephine Hart (*Iubire otrăvită*, 1993; *Păcatul*, 1994); Elizabeth Gage (*Tabu*, 1995); Flannery O'Connor (*Judecata de Apoi*, 1997); Russell Banks (*Deriva continentelor*, 1998); Bernard Malamud (*Cârpaciul*, 1998); Nadine Gordimer (*Nimeni alături de mine*, 1999); Daniel J. Boorstin (*Căutătorii: istoria căutării continue a omului pentru a înţelege lumea sa*, 2001); Michael Cunningham (*O casă la capătul lumii*, 2005); Nicole Krauss (*Istoria iubirii*, 2006);

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

despre *Osul de peşte fermecat* de Charles Dickens (apărut la Editura Ion Creangă, Bucureşti, în 1984), *Alice în Ţara Minunilor. Alice în Ţara din Oglindă* ale lui Lewis Carroll (Editura Univers, Bucureşti, 2007) şi *De cine a fost sustras spectacolul?* de Nava Semel (Editura Hasefer, 2007).

Antoaneta Ralian a tradus şi numeroase piese de teatru, între care remarcăm *Amintiri din două dimineţi de luni* de Arhur Miller (1965), *Hocus pocus şi-o găleată* de Aad Greidanus (1966), *Totul în grădină* de Edward Albee[10] (1970), *Travesti (Trei răscruci)* de Tom Stoppard (1985), *Trei săgeţi* (1986) şi *Prinţul negru* (1992) de Iris Murdoch, *Ecaterina cea Mare* de George Bernard Shaw (2008), *Aniversare* de Harold Pinter (2009), o serie de piese de Alan Ayckbourne (*Corul dezaprobărilor*, 1989; *O mică afacere familială*, 1990; *Maşina cu potenţial comic,* 2012) şi, desigur nu în ultimul rând, cele mai cunoscute piese de Tennessee Williams (*Moartea iguanei*, 1968; *Pisica pe acoperişul fierbinte*, 1984; *Un tramvai numit Dorinţă*, 1990; *Trandafirul tatuat*, 2010; *Menajeria de sticlă*, 2015), precum şi altele[11] – aproape toate puse în scenă şi jucate în teatre din Bucureşti şi din provincie, sau adaptate radiofonic.

Ocazional, Ralian traduce şi poezie, dar doar fragmentar, niciodată în volum, ci mai ales în rubrici în *România literară*, în special ca o favoare pentru scriitorii-prieteni:

> Alan Brownjob, un poet sensibilo-cerebral, foarte subtil, foarte englezesc. I-am tradus, în două rânduri, câte o pagină de poezii în *România literară*. (Ralian, 2014: 99)

> Brenda Walker e cea mai proteică şi mai vitală persoană pe care am cunoscut-o. Poetă (i-am tradus şi ei o serie de poezii în *România literară*, unde i-am publicat şi un medalion)... (Ralian, 2014: 100)

> [Ted Hughes] mi-a oferit cea mai recentă carte a lui, *Remains of Elmet*, cu o dedicaţie frumoasă, carte din care am tradus un grupaj de versuri în revista *România literară*... (Ralian, 2014: 135)

Jennifer Johnston (*Bărbatul de la gară*, 2009); Tennessee Williams (*Memoriile unui bătrân crocodil*, 2011).

[10] Piesă trimisă de profesorul american Kimball King: „Fiind profesor de teatrologie [Kimball King], mi-a trimis mereu piese de teatru. Câteva, primite de la el, le-am tradus şi s-au şi jucat: *Totul în grădină* de Edward Albee, *Spirit* de Margaret Edson, *Cum gândeşte Amy* de David Hare, *Marlene* de Pam Gems." (Ralian, 2014: 108)

[11] Harold Wesker (*Hora sărutului*, 1971); William C. Williams (*Primul preşedinte*, 1976); Joseph Stein (*Scripcarul pe acoperiş*) şi Terence McNally (*Maria Callas – divina*) – în anii '90, Joe Orton (*Vedere pe gaura cheii*, anii 2000), Neil Simon (*Un cuplu ciudat*, 2011) şi *Pilade* a lui Pier Paolo Pasolini (după 2000).

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

Tot pe tărâmul poeziei, Antoaneta Ralian a funcţionat şi ca traducător-fantomă pentru poetul Vasile Nicolescu:

> În anii '70, Direcţia Generală a Editurilor din Ministerul Culturii, unde lucram eu, era condusă de poetul Vasile Nicolescu. [...] Vasile Nicolescu era şi traducător. Când a ţinut să-l traducă pe Ted Hughes, cum nu era un bun cunoscător al limbii engleze, a apelat la mine să-i fac traducerea brută, albă, căreia urma ca el să-i imprime ritmul şi patina poetică. Era vorba de masivul poem *Kra*, sardonica pasăre-om care comentează şi condensează întreaga dramă a genezei şi a umanităţii. (Ralian, 2014: 133)

Putem vedea, aşadar, în Antoaneta Ralian, nu doar un traducător, ci un traducător care a abordat fără prejudecăţi mai toate genurile literare clasice (proză, poezie, text dramatic), care a tradus autori dintre cei mai diverşi ca stil şi naţionalitate, care s-a adresat unor tipuri diferite de public (publicul larg, copii, dar unii ar spune, şi adulţi, referindu-se mai ales la romanele lui Henry Miller), traducător oficial dar şi traducător-fantomă, şi mai ales, prim traducător dar şi re-traducător. Ralian a asigurat aşa-numita *traducere-introducere* pentru multe texte care au spart bariere şi convenţii pe teren literar românesc (*e.g.* D. H. Lawrence, Henry Miller, Alex. Leo Şerban etc.) dar în acelaşi timp a acceptat provocarea retraducerii unor texte ilustre (*e.g. Portretul lui Dorian Gray, Alice în Ţara Minunilor*, *Alice în Ţara din Oglindă* etc.). Foarte multe din traducerile sale, chiar cele mai vechi (v. *Omul invizibil*) au fost reeditate de nenumărate ori, ceea ce atestă fără putinţă de tăgadă valoarea lor testată în timp, şi le asigură statutul deocamdată de nezdruncinat de traduceri *canonice* – care, după definiţia dată de Antoine Berman (1995), reuşesc să suspende prin calitatea lor pentru mult timp ciclul retraducerilor.

Această muncă şi acest corpus colosal de traduceri şi-au găsit recunoaşterea şi au fost răsplătite încă din timpul vieţii traducătoarei prin numeroase recenzii favorabile care notau inventivitatea sa stilistică[12] şi orientarea spre exactitatea transpunerii textului străin, precum şi prin diverse premii şi distincţii (oferite în special de Asociaţia Scriitorilor din Bucureşti şi din România, Departamentul de Stat al SUA prin Ambasada Statelor Unite ale Americii la Bucureşti), prin înfiinţarea unui premiu special pentru traduceri

[12] „Antoaneta Ralian ne-a dat un text românesc fidel şi în acelaşi timp de mare plasticitate, surmontând prin inventivitate stilistică o serie de dificultăţi ridicate de prezenţa în original a unor modalităţi de exprimare strâns legate de realităţile tipic americane. Curgerea fluidă, firească, a versiunii româneşti, subtila ei nuanţare, ca şi exactitatea transpunerii, sunt calităţi care o fac demnă de renumele autorului tradus." (Virgil Stanciu despre *Darul lui Humboldt* de Saul Bellow, *Steaua*, noiembrie 1979, cit. în Paraschivescu, 2011: 228-229)

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

Antoaneta Ralian (în cadrul Târgului Internaţional de Carte Gaudeamus), prin invitaţii de onoare la Londra şi în Statele Unite ca recompensă pentru numeroasele traduceri din literatura engleză, respectiv americană.

Habitus

„...eu sunt un rod al exilaţilor,
un nepot al refugiaţilor şi al fugitivilor."
(A. Ralian, cit. în Paraschivescu, 2011: 202)

Faptul că Antoaneta Ralian a avut o carieră de traducătoare atât de bogată şi atât de longevivă şi felul cum a evoluat pe scena literară românească îşi au, desigur, rădăcinile în pregătirea sa profesională dar şi în educaţia din primii ani de viaţă, în modelele pe care le-a avut. Un concept cheie în socio-traductologie este *habitusul* traducătorului, prin care se înţeleg acele aspecte din viaţa traducătorului care le influenţează munca de traducere şi le dirijează într-o oarecare măsură părerile, atitudinea faţă de traducere şi chiar stilul traductiv. Printre coordonatele esenţiale ale *habitusului* Antoanetei Ralian se află, fără îndoială, faptul că s-a născut[13] pe data de 24 mai 1924 ca Antoinette Stein într-o familie de evrei „mic-burghezi, înstăriţi, cultivaţi, care iubeau muzica şi literatura" (Ralian, 2016: 212). Tatăl studiase la Înalta Academie Comercială – *Hoch Handelsakademie* – din Leipzig şi era director de bancă în Bucureşti (de unde s-a mutat, pe când Antoinette avea opt luni, la filiala Băncii Comerciale din Roman, pentru a fi aproape de tatăl său). Bunicul din Roman – un mic fabricant cu şaisprezece angajaţi – îmbutelia apă minerală şi limonadă. Mama provenea din familia unui negustor de instrumente muzicale din Galaţi şi îşi făcuse educaţia într-un pension german de maici. Concepută ca „substitut al unui fiu decedat la 16 ani" de scarlatină (Ralian, 2016: 16), şi cu un frate[14] care, fiind cu paisprezece ani mai mare, nu îi putea fi partener de joacă, Antoinette îşi

[13] „...am văzut lumina zilei [...] în Bucureşti, unde locuiau părinţii mei, într-o casă de pe strada Fulgului, în cartierul Mântuleasa. În care am locuit, în calitate de nou-născută, până la vârsta de 8 luni. Când tatăl meu, director al unei filiale a Băncii Comerciale Române, a cerut transferul la filiala băncii din Roman, oraşul lui natal, unde locuia bunicul meu. [...] şi am locuit în casa bunicului meu, din Roman, de la inconştienta vârstă de opt luni până la super-conştienta vârstă de 19 ani, când, după sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, am plecat la studii la Bucureşti, unde am rămas până azi, cu scurte interludii de întoarcere la Roman, în vacanţe. Un detaliu bizar: deşi la Roman am petrecut mai puţin de nouăsprezece ani, iar în Bucureşti locuiesc, aproape neîntrerupt, de şaptezeci de ani, visele mele nocturne sunt localizate, în marea lor majoritate, în casa părintească-bunicească din Roman." (Ralian, 2016: 119)

[14] Richard Stein, compozitorul piesei muzicale „Sanie cu zurgălăi".

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

petrece copilăria oarecum însingurată, lipsită de compania altor copii, sub semnul „sindromului florii de seră”:

> Erau pe atunci frecvente epidemiile de boli infantile, drept care eu nu am fost trimisă nici la grădiniţă şi nici nu aveam voie să mă joc cu copiii din vecini. Mi-au înlocuit copiii după care tânjeam cu profesori de limbi străine, profesoare de pian... (Ralian, 2016: 156)

Ambii părinţi fiind buni vorbitori de limba germană, Antoinette a luat de timpuriu contact cu această limbă datorită lor, datorită bonei nemţoaice, *Fräulein* Hermine, pe care a avut-o de la vârsta de doi ani, şi datorită domnului Jakobson, un avocat bucovinean care venea în casa familiei special ca s-o înveţe nemţeşte. Limba franceză îi era „predată” de domnul Ross, care studiase medicina la Paris dar, neavând drept de practică la Roman, se întreţinea din lecţii de franceză. Cel mai simpatizat era profesorul de engleză, domnul Peters. Cea mai puţin simpatică era domnişoara Polipodi, profesoara de pian.

> Am învăţat mulţi ani pianul, dar s-a dovedit că nu am pic de talent. Singurul lucru care s-a prins de mine au fost limbile străine. (Ralian, 2016: 168)

Copil solitar, simte totuşi nevoia de comunicare, aşa că, în timp, îşi construieşte un prieten imaginar, pe care mai târziu, după lectura lui Proust, îl va numi Marcel, sau scrie jurnale:

> ...nevoia mea prematură de comunicare prin scris, nevoia precoce de eternizare a clipei, de lamartiniană suspendare a timpului, de captare şi fixare a emoţiei. Mereu am simţit nevoia comunicării scrise între mine şi mine. (Ralian, 2016: 36)

Copilăria petrecută în „orăşelul patriarhalo-moldovenesc Roman” (Ralian, 2016: 69) a stat sub semnul unei copleşitoare ocrotiri şi influenţe materne:

> Mama mea era o doamnă cu mari veleităţi culturale şi secretara şi casiera unei asociaţii culturale a femeilor din Roman. [...] Practic, toată copilăria mea am fost legată de mama printr-un virtual cordon ombilical, indestructibil şi omniprezent – eram realmente ţintuită de fusta mamei. (Ralian, 2016: 16, 60)

Cititoare avidă de literatură germană, doamna Stein îi povestea fiicei ei poveşti, romane, chiar şi piese de teatru:

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

> Aşa am citit, cu urechile, încă de la o vârstă timpurie, *Muntele vrăjit* şi *Casa Buddenbrook*. [...] Toate lecturile copilăriei mele au fost alese şi dirijate de mama. (Ralian, 2016: 91, 93)

Ne putem întreba dacă tendinţa de a pune stăpânire pe textul de tradus, de a-l asuma, de a-l „domestici" (în termenii propuşi de Lawrence Venuti, 1995), nu îşi are originea în impactul provocat de lectura *Micului Prinţ*:

> ...cele mai vibrante emoţii mi le-a furnizat *Micul Prinţ*, pe care l-am citit în franceză, pe la vreo 9 ani. Saint-Exupéry a făcut ca toată viaţa să mă obsedeze acea nevoie, acel jind de *apprivoiser*. (Ralian, 2016: 92-93)

După engleză, franceză şi germană, în şcoală eleva Antoinette Stein prinde drag şi de latină, ceea ce îi deschide şi gustul pentru traduceri („Îmi plăceau extraordinar orele de latină. Traduceam în clasă, cu frenezie, din *De bello Gallico* al lui Cezar...", cit. în Paraschivescu, 2011: 125), în acelaşi timp însă este atrasă de subtilităţile limbii române („Eram foarte bună la limba română. Îmi plăcea teribil gramatica, iar compunerile mele erau foarte apreciate.", cit. în Paraschivescu, *op. cit.*, 126). Ulterior, de dragul unui tânăr italian pe nume Malatesta, va învăţa şi italiana.

Cu toate că declară că a avut parte de un „itinerar existenţial banal şi rectiliniu, fără cotituri spectaculoase, fără schimbări de direcţie" (Ralian, 2016: 22), Antoaneta Ralian a trecut prin mai multe regimuri politice, iar primul mare eveniment istoric a fost al doilea Război Mondial. Măsurile antisemite din vremea războiului au bulversat ireversibil viaţa tihnită a familiei, punctată până atunci de lecţii de limbi străine şi de dans, ceaiuri (*five o'clock tea*), concerte de pian, jocuri de cărţi şi de societate: casa şi fabrica Stein au fost rechiziţionate de armata germană, familia a fost exilată la marginea oraşului într-un ghetou, trăind exclusiv din vânzarea obiectelor casnice de preţ, sub permanenta ameninţare a exterminării. Oaza în acest coşmar era tot lectura, mai ales în contextul prielnic al primei iubiri:

> Trăiam ardoarea şi candoarea primei iubiri, pe care nu le regăseşti în nici o iubire ulterioară. Iubitul meu, mutat şi el la periferie, venea la mine în fiecare zi, cu steaua galbenă în piept şi, îmbrăţişaţi, citeam împreună Proust. (Ralian, 2016: 127)

Eleva premiantă Antoinette Stein, exmatriculată, odată cu ceilalţi elevi şi profesori evrei, şi-a echivalat, după război, cei doi ani de liceu particular înfiinţat *ad hoc*, după care a plecat la Bucureşti, la studii. A urmat Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti, studiind engleza, franceza şi italiana între 1945 şi 1948 şi dorindu-şi să devină profesoară de liceu. I-a avut

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

ca profesori pe George Călinescu, Tudor Vianu, Dragoş Protopopescu, Basil Munteanu, Nina Façon, Ana Cartianu, pe care îi admira nestăvilit. Ca studentă, a fost, după propriile-i mărturisiri, conştiincioasă, implicată, pasionată:

> Nu lipseam niciodată de la cursuri. Petreceam multe ore în bibliotecă, citind, de pildă, bibliografia recomandată de Dragoş Protopopescu. [...] La examene învăţam de zor, de cele mai multe ori împreună cu o colegă. Consumam fiole de cofeină ca să mă ţină trează noaptea... (cit. în Paraschivescu, 2011: 130)

Impulsul de a traduce, manifestat de timpuriu mai ales la orele de latină, s-a desfăşurat plenar în studenţie, când citea cu voce tare şi traducea unei colege bibliografia bogată impusă de Dragoş Protopopescu. Finalizarea studiilor a venit împreună cu căsătoria cu jurnalistul Marius Ralian, care urma să-i fie partener de cursă lungă, şi repartizarea la Ministerul Culturii, la Departamentul de Epurare a Bibliotecilor. Aici trebuia să elimine din cărţi orice pasaj sau aluzie licenţioasă sau politică sau religioasă. Ulterior, retrogradată la Direcţia Generală a Editurilor, a luat contact cu diverşi scriitori şi traducători, lucru care a impulsionat-o să-şi înceapă cariera de traducător.

> I-am scos din biblioteci pe D. H. Lawrence şi Henry Miller (în engleză şi în franceză), pe care aveam să-i traduc eu însămi cu brio, cincizeci de ani mai târziu. Să mai spună cineva că destinul nu are simţul umorului. (cit. în Paraschivescu, 2011: 35)

> Aceste traduceri au fost pentru mine o dezinhibare, o revanşă şi o răzbunare pe toţi anii de inhibiţie din adolescenţă şi de mai târziu. [...] Orice lucru în care pui pasiune îţi iese. Eu puneam chiar un plus de pasiune care venea tocmai din aceste negări pe care le-am trăit în tinereţe. (Ralian, 2016: 170)

În viaţa care a urmat, înainte şi după 1989, Antoaneta Ralian a muncit câte nouă ore pe zi la traduceri, a citit enorm şi s-a documentat participând la simpozioane de mare anvergură pe teme literare, a călătorit foarte mult („Tot ce-am câştigat din cele o sută şi ceva de cărţi traduse, tot ce-a câştigat soţul meu în viaţa lui am cheltuit pe călătorii." (cit. în Paraschivescu, 2011: 138), şi-a găsit prieteni buni în oameni de litere (Ion Caraion, Nicolae Steinhardt, Angela Marinescu, Adriana Bittel etc.) şi în câini („Ador câinii şi toată viaţa am avut câini. [...] Pisicile îmi plac mai mult în literatură." (cit. în Paraschivescu, 2011: 149-150), a pus „cochetăria mai presus de orice" (Ralian, 2014: 71), a continuat să scrie de mână („E singurul meu aspect retrograd. [...] Am o nevoie "senzuală" de contact cu pagina pe care scriu." – Ralian, 2016: 201), a predat întotdeauna cărţile la timp editurilor („Pe mine mă caracterizează trei însuşiri:

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

conştiinciozitatea, constanţa şi consecvenţa...” – Ralian, 2016: 36), s-a luptat şi în instanţă, din principiu, cu edituri care îi piratau traducerile, dar în acelaşi timp, tot din principiu şi din preaplin de modestie, a acceptat doar jumătate din suma propusă de un editor (8000 RON) pentru un simplu acord de reeditare, pentru că i se părea absurd să accepte o sumă atât de mare fără să mai trebuiască să muncească în schimb.

Antoaneta Ralian-omul a demonstrat cu prilejul oricărui interviu acordat sau articol publicat educaţia temeinică şi valorile deprinse în copilărie şi reîmprospătate apoi mereu. Spirit analitic şi lucid, iubitor de precizie dar şi de ludic (se declară în repetate rânduri rebusistă înfocată), traducătoarea debordează de vitalitate în orice replică scrisă sau rostită. Are păreri ferme şi face des uz de o fină autoironie:

> Ce supape de supravieţuire am? [...] Cred că mă ajută mult simţul umorului. Sesizez partea nostimă, hilară, a lucrurilor. Mă amuz, deşi nu sunt un om vesel. Râd rar şi nu sunt o optimistă. (cit. în Paraschivescu, 2011: 70)

Iată câteva exemple de autoironie:

> ...eu nu m-am plăcut niciodată, nu sunt genul meu. (Ralian, 2016: 22)

> Am fost întrebată în ce raporturi mă aflu cu bucătăria. Răspuns: în raporturi de respect reciproc. (Ralian, 2016: 101)

> ...eu nu ating carnea de raţă... Am şi eu idiosincraziile mele, vorba aceea: idei puţine, dar fixe. (Ralian, 2014: 91)

> ...am capul prea bine înşurubat pe umeri şi picioarele prea bine înfipte în realitate (expresie retorică: de fapt, azi picioarele mele sunt foarte precar înfipte)... (Ralian, 2014: 43)

> Trebuie să spun, într-o paranteză, că eu şi soţul meu împărtăşeam mania puerilă de a urca în toate turnurile şi de a privi lumea de la înălţime, ceea ce îţi schimbă *Weltaschauung*-ul – am urcat în turnul Eiffel, în turnul Signoriei din Florenţa, în turnul înclinat din Pisa [...], în turnul din Salonic, în turnul Galata din Istanbul... numai în Turnul Babel n-am urcat! (Ralian, 2014: 55)

> Acolo [la Bran, în perioada convalescenţei după o tuberculoză bilaterală] am tradus povestirile complete ale lui Katherine Mansfield (transmisie directă de la tuberculoasă la tuberculoasă) şi povestirile lui Henry James. (Ralian, 2016: 134)

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

> ...dar soţul meu, ca şi mine, de altfel, era membru al Ordinului Marilor Fraieri, şi a refuzat apartamentul... (Ralian, 2016: 135-136)

> O pastilă de extraveral pe lângă o ţigară e ca o trotinetă pe lângă un helicopter. Un regat pentru o ţigară! Nu vă înghesuiţi, că n-am regatul. (Ralian, 2016: 51)

Arta traducerii

Antoaneta Ralian are păreri la fel de ferme despre traducere cum are despre orice:

> Nu cred într-o teorie a traducerii şi, în general, într-o teoretizare a actului artistic. Atunci când mi se întâmplă să vorbesc despre traducerile mele, mă feresc cât pot de tare de disecarea, anatomizarea actului de traducere, mă feresc de citate din Steiner, de tot ce înseamnă teoretizare. [...] Actul artistic este un mister, care nu poate fi teoretizat. Aşa că niciodată nu aş putea preda cursuri de teorie a traducerii. Nici nu cred că există o asemenea teorie. În orice meserie trebuie să ai har. (Ralian, 2016: 184-185)

Această opinie nu exclude totuşi admiraţia sa pentru colegi-traducători (între care Irina Mavrodin, Mircea Ivănescu, Frida Papadache) al căror stil îl disecă totuşi, vrând-nevrând, şi nici plăcerea de a teoretiza traducerea prezentând-o prin analogii, prin metafore:

> Traducerea e o formă de evadare, un panaceu. (Ralian, 2016: 202)

> O traducere e o enigmă pe care o dezlegi. (Ralian, 2016: 207)

> Literatura originală înseamnă procreaţie, traducerea înseamnă recreaţie, înseamnă să creezi un duplicat care să pară unicat. Acesta este ţelul unei bune traduceri: atunci când citeşti, să nu ai senzaţia că e vorba de ceva transplantat în altă limbă. Trebuie respectate întru totul şi spiritul, şi litera originalului. (Ralian, 2016: 183)

Observăm că în comentariile sale de mai sus nu există o pledoarie făţişă faţă de extreme: atât în teorie cât şi în practică, Antoaneta Ralian favorizează echilibrul între cei doi poli (*i.e.* sursa şi ţinta) şi vorbeşte de o dublă fidelitate: fidelitatea faţă de autor şi cea faţă de cititor. Totuşi, într-un interviu acordat Dorei Pavel în *România literară* (*op. cit.*), nuanţează ideea subordonării:

> La mine, primează cea faţă de cititor, căruia urmăresc să-i ofer un text cât mai fluent, cât mai atrăgător, lucru prin care, implicit, îl servesc şi pe autor. Nu cosmetizez textul şi nu mă abat niciodată de la sens, de la

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

esenţă (cel puţin nu conştient), dar aleg uneori termeni mai plastici, mai sugestivi decât cei folosiţi de autor, clarific, aerisesc fraze îmbâcsite sau accentuez mai puternic ceea ce se cere accentuat. Nu trădez, nu trişez, încerc uneori să lustruiesc. Şi, firește, totul diferă de la autor la autor, de la stil la stil.

Cunoaşterea, fie şi intuitivă a textului de tradus, precum şi a autorului, este indispensabilă unei traduceri reuşite.

> Nu pot traduce un scriitor până nu mi-l însuşesc. O fac printr-o lectură foarte atentă şi prin încercarea mea de a gândi cu gândurile lui, de a simţi cu sensibilitatea lui. Citesc în special noaptea – sunt noctambulă. E obligatoriu să-l înţelegi pe cel pe care îl traduci. Să-i pătrunzi nu numai textul, ci şi subtextul. Scriitorul poate să îţi placă sau nu. [...] Într-o traducere, totul este autorul. Dar pe autor îl filtrez, îl transpun prin puterea mea de înțelegere. Eu sunt vioara a doua. (Ralian, 2016: 206-207)

Situaţia diferă însă, din nou, în funcţie de tipul de autor. Raporturile cu autorii contemporani sunt vii, interactive, chiar în lipsa unei corespondenţe efective cu ei, în timp ce traducerea clasicilor presupune o adaptare a lexicului dar şi a atitudinii („Am senzaţia că procedez la o rematerializare a spiritului lor." – cit. în Paraschivescu, 2011: 115). Ralian pune harul şi munca asiduă mai presus de orice, dar nu respinge nici ideea dicteului automat sau a „mâinii care scrie":

> Uneori, când îmi ieşea ceva foarte bine într-o traducere (rareori îmi plac părţi din traducerile mele, dar câteodată mă încânt singură), aveam impresia că avusesem un înger pe umăr, care îmi dictase totul. [...] Am simţit o privire peste umăr în două cazuri, când am tradus români care au scris în engleză. O dată s-a întâmplat în timp ce traduceam *Înainte şi după Edith* a lui Petru Popescu. [...] Al doilea caz a fost Alex. Leo Şerban, cu *Litera din scrisoarea misterioasă*... (cit. în Paraschivescu, 2011: 155)

Un alt criteriu important este, desigur, acela al empatiei cu scriitorul tradus, al afinităţilor cu acesta. Un traducător va lucra întotdeauna mai eficient atunci când autorul îi este „simpatic" (spune şi Venuti[15], 1995: 273). Acest aspect a avut un rol covârşitor şi în activitatea de traducere a Antoanetei Ralian:

[15] „The translator works better when he and the author are *simpatico,* said my friend, and by this he meant not just "agreeable" or "congenial", meanings which this Italian word is often used to signify, but also "possessing an underlying sympathy." The

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

> Când traduc o carte, încerc să mă identific cât mai mult cu autorul, deşi o identificare totală e imposibilă. [...] Uneori e mai uşor, când există afinităţi între mine şi autorul respectiv, altădată – cum e cazul lui Henry Miller – e o incompatibilitate totală, dar încerc să-l înţeleg, să-i prind mecanismele gândirii şi simţirii. (Ralian, 2016: 195)

Nu toate traducerile sale au fost efectuate, evident, cu acelaşi entuziasm: două exemple citate frecvent de traduceri făcute *à contrecoeur* sunt *Fiii minerului* de Len Doherty, o carte proletară, şi *Vulcanul*, cartea unui ziarist indian, Anant Gopal Sheorey. Implicarea afectivă este întotdeauna, spubliniază Ralian, nu atât cu textul, cât cu autorul tradus:

> ...traducerile mele, deşi deţin asupra lor drepturi de... maternitate, sunt doar spirit din spiritul meu. Şi, ca să fiu sinceră, nici nu le iubesc. De îndată ce îmi apare o carte nouă, după ce inspectez aprobator sau nu coperta şi după ce verific dacă numele traducătorului este tipărit cu literă potrivită, o introduc în raft şi mă detaşez total de ea. Ba chiar o înşel cu una mai tânără, cu cartea nouă pe care o traduc în acel moment. Raporturile mele afective cu o carte funcţionează numai pe parcursul procesului de traducere. Totuşi, cel mai acasă m-am simţit traducând Virginia Woolf. Nu de traducere sunt legată, ci de autoare. Pentru mine, Virginia Woolf este transplantarea adoratului meu Proust în engleză. (Ralian, 2016: 13)

Traducătoarea este, de altfel, cunoscută pentru prieteniile legate cu mai mulţi autori pe care i-a tradus, între care Iris Murdoch, Raymond Federman şi Saul Bellow. Scriitoarei şi filozoafei irlandeze Iris Murdoch, cu care a corespondat asiduu vreme de peste 20 de ani, i-a tradus cinci lucrări (proză şi teatru).

> Din primul moment s-a manifestat între noi empatia. [...] Iar *Marea, marea* mi se pare una dintre cele mai reuşite traduceri ale mele pentru că am făcut-o din dragoste pentru Iris Murdoch şi pentru cărţile ei. Dar niciodată nu am vorbit cu ea despre traducere. (Ralian, 2016: 193; 208)

Lui Raymond Federman i-a tradus trei cărţi, la fel ca şi lui Saul Bellow, pe care l-a tradus cu mare plăcere:

> Legat de umorul lui Bellow, îmi plac jocurile de cuvinte la care apelează frecvent şi care mă provoacă pentru că eu sunt o rebusistă înfocată. De

---

translator should not merely get along with the author, not merely find him likeable; there should also be an identity between them." (Venuti, 1995: 273)

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

> pildă, în *Ravelstein* personajul îi spune la un moment dat lui Chick că îl ameninţă sabia lui Damocles – în pronunţie engleză, Deimoclis –, şi aici Bellow face un joc de cuvinte prin analogie cu Deimoclis, absolut intraductibil – pe care eu l-am transformat în *Democlistir*; sau hermeneuţii – Chick îi numeşte *harmeneutics*, de la *to harm*, a dăuna, a face rău –, nu puteam traduce prin harmeneuţi, şi i-am făcut *hormoneuţi*. (Ralian, 2014: 115-116)

Un alt autor de care s-a simţit foarte legată fără să îl fi cunoscut personal, este Virginia Woolf, căreia, de asemenea, i-a tradus trei dintre cele mai cunoscute cărţi:

> M-am îndrăgostit de minuţia, de orfevrăria psihologică a Virginiei Woolf, care citea atât de adânc în mine, încât o iubeam, dar mi-era şi puţin frică de ea. (Ralian, 2016: 25)

De-a lungul bogatei sale cariere de traducător, Antoaneta Ralian a întâmpinat şi depăşit mai multe tipuri de obstacole în procesul de traducere, mai ales deschisă fiind faţă de texte dificile:

> Pe la începutul carierei mele, ceream editurilor, din teribilism, cărţi cât mai dificile. Am o satisfacţie de rebusist să dezleg stiluri cât mai criptice, mai eliptice, mai alambicate. Greu mi-a fost să-l traduc pe Henry Miller, dar nu din pricina dificultăţii stilistice, ci a tabuurilor şi a reticenţelor personale. Dificil a fost şi Salman Rushdie care m-a proiectat într-un slalom perfect cu înfloriturii orientale, de la nirvana şi hinduism până la rockerii englezi. Recent am terminat *Ragtime* de Doctorow... (Ralian, 2016: 13-14)

Dintre toate, cea mai mare provocare pare să fi fost, într-adevăr, reprezentată de Henry Miller („piatra de încercare a carierei mele", Ralian, 2016: 173). A tradus mai întâi cele două *Tropice*, apoi trilogia *Răstignirea trandafirie*, cu titlurile latinizante *Sexus, Plexus, Nexus*, romane care puneau nu atât probleme de ordin lingvistic sau stilistic, ci mai curând psihologic. Deşi tradusese pasaje pregnant erotice din D. H. Lawrence, Lawrence Durrell sau Petru Popescu, nu se simţea pregătită pentru limbajul frust, necenzurat, parte integrantă a idiostilului millerian, pe care îl compară cu „un candelabru cu o mie de braţe" (*idem*):

> Limbajul lui Miller îmi zgâria retina, parcă şi timpanul (cuvintele interzise au o certă sonoritate), mă şoca, mă speria, îmi provoca chiar o vagă repugnanţă. Peste anii mei de stupidă educaţie pudibondă de acasă se suprapuseseră numeroşi ani în care funcţionasem ca redactor editorial de traduceri din literaturile anglo-saxone, cu sabia cenzurii

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

> deasupra capului, ani în care comisesem sacrilegiul de a elimina, de a eradica din cărţi orice pasaj, rând, cuvânt, aluzie cu conotaţie erotică. Şi acum, după acea baie aseptică, sterilizantă, mi se oferea o baie de sexualitate. (Ralian, 2014: 154-155)

Hotărâtă să-şi urmeze până la capăt profesiunea de credinţă, aceea de a respecta întru totul spiritul şi litera originalului, care este totodată fundamentul eticii traducerii, traducătoarea nu cedează în faţa propriilor inhibiţii:

> ...de la bun început mi-am dat seama că aş comite un delict literar dacă l-aş eufemiza pe Henry Miller, dacă l-aş emascula şi i-aş înmuia vigoarea prin perifraze sau prin sinonime mai „tolerabile", dacă i-aş aplica frunze de viţă. Aş fi realizat un kitsch şi cititorii n-ar fi înţeles de ce a fost interzis, atâta amar de ani, în ţara lui. (Ralian, 2014: 156)

Dacă la primul volum din *Tropice* se mai simt unele ezitări şi este evident apelul la sinonime mai blânde (lucru pentru care a fost criticată într-un articol din *Cuvântul*), ulterior traducătoarea ajunge la o dezinhibare şi voluptate lingvistică c e o ajută să depăşească inclusiv factorul de ordin obiectiv, şi anume lipsa unui vocabular erotic variat în limba dar mai ales literatura română. Cercetător neobosit, Antoaneta Ralian recurge la documentarea pe teren şi la veritabile anchete sociologice în căutare de sinonime şi expresii de argou sexual.

Un alt autor care a constituit o provocare pentru traducătorul Antoaneta Ralian a fost Alex. Leo Şerban, al cărui text este copleşitor prin abundenţa de neologisme, franţuzisme, „preţiozităţi leoşerbăniste", „dialoguri îngropate în text, delimitate doar prin ghilimele" (Ralian, 2016: 83-84). Totuşi, conform propriilor mărturisiri, cartea cel mai greu de tradus a fost cea a lui Salman Rushdie, *Pământul de sub tălpile ei*, „o carte colosală, cu multe paliere" (Ralian, 2016: 195).

Ce nu a tradus dar a visat să traducă poate fi la fel de semnificativ ca ce a tradus: printre autorii pe care i-ar fi plăcut să-şi încerce talentul de traducător se numără James Joyce, Eugène Ionesco, Samuel Beckett, dar mai ales Proust, a cărui lectură i-a atenuat, în adolescenţă, traumele războiului.

Traducătorii au la dispoziţie, mai ales în ultima vreme, mai multe paliere pe care să se desfăşoare şi mai multe căi pe care să-şi facă auzită „vocea", prin care să-şi asigure „vizibilitatea" (în sensul folosit de Venuti, *op. cit.*). Vizibilitatea Antoanetei Ralian pe piaţa traducerilor în general şi în presă sau în volume care o au ca subiect este contracarată de activitatea sa destul de discretă ca *agent paratextual* (Paloposki, 2009). Există câteva prefeţe sau postfeţe (destul de puţine) la cărţile traduse, iar în linii mari se poate spune că traducătoarea nu face niciodată exces de note de subsol, lucru pe care îl justifică într-o Notă a traducătoarei la volumul *Pământul de sub tălpile ei* de Salman Rushdie:

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

> Ţin să informez cititorii acestei cărţi că, în mod deliberat, nu am împănat cu note de subsol amplul şi complexul roman al lui Salman Rushdie – cu mici excepţii în care o explicaţie mi s-a părut indispensabilă pentru înţelegerea textului. [...] De altfel, însăşi necesitatea explicitărilor e discutabilă. Sensurile abundenţei de cuvinte indiene, menite să imprime culoarea locală, se deduc cu uşurinţă din context. Locuţiunile, expresiile, maximele franţuzeşti sau latine sunt, în general, foarte uzuale şi, fără îndoială, familiare cititorului avizat care se apropie de Rushdie.

Scurtă analiză textuală

Pornind de la următoarea declaraţie a traducătoarei Antoaneta Ralian într-un interviu acordat lui Radu Paraschivescu, vom proceda la o analiză (destul de sumară, date fiind limitele concrete ale unui articol), dar care să sublinieze câteva trăsături concrete ale stilului său traductiv:

> ...mă enervează, la recenzii, expedierea muncii mele în două cuvinte: „admirabila traducere", „excelenta traducere", „excepţionala traducere" – ei, „excepţională" să zicem că mai merge. Aş prefera să mi se-arate şi unele slăbiciuni inerente excelentei traduceri. (cit. în Paraschivescu, 2011: 14-15)

Orice traducător îşi lasă un fel de amprentă (*thumbprint*, după Mona Baker, 2000), mai mult sau mai puţin discretă, în textul tradus; această amprentă este detectabilă începând de la selecţia textelor de tradus până la folosirea constantă a anumitor strategii de traducere, sau chiar, în cazuri extreme, la folosirea unor expresii tipice, la automatisme care sunt parte a unui tipar lingvistic recurent.

Ne vom referi, pentru economie de spaţiu, strict la câteva fragmente de proză selectate din cărţi diverse ca stil şi traduse în diverse epoci. Am selectat în mod deliberat fragmentul incipient din următoarele considerente: incipitul este o zonă strategică a textului, cu o importantă funcţie de comunicare (de stabilire a contactului cu cititorul), de captare a interesului (*captatio benevolentiae*), de informare, uneori chiar de „dramatizare, de punere în mişcare a poveştii" (Del Lungo, 1993: 138, cit. in Hescher, 2009). Este nu doar „interfaţa dintre autor şi publicul său" (Prud'homme, 2001: 73), în cazul unei traduceri, este totodată interfaţa dintre traducător şi public. Deşi se afirmă frecvent că arta unui traducător nu se poate vedea în fragmente mici, noi credem că uneori tocmai o analiză la micronivel poate „deconspira" amprenta traducătorului.

Deoarece primul text tradus din engleză de către Antoaneta Ralian (H. G. Wells, *Omul invizibil*) este fructul unei colaborări (cu C. Camil), ceea ce face dificilă identificarea contribuţiei fiecăruia în parte, am ales un fragment din *Casa*

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

cu şapte frontoane de Nathaniel Hawthorne, tot un text tradus în prima parte a carierei (1969). În toate fragmentele următoare, selectate ca exemplu de artă traductivă, cuvintele sau expresiile redactate cu caractere italice (în afara titlurilor) reprezintă intenţia noastră de a scoate în evidenţă anumite particularităţi stilistice.

Hawthorne, Nathaniel, *The House of the Seven Gables*, Webster's French Thesaurus Edition, San Diego, ICON Group International, 2005	Hawthorne, Nathaniel, *Casa cu şapte frontoane*, traducere din limba engleză, postfaţă şi note de Antoaneta Ralian, Bucureşti, Editura Art, 2011
Halfway%down a by-street of one of our New England towns stands a *rusty* wooden house, with seven acutely peaked gables, facing towards various points of the compass, and *a huge, clustered chimney* in the midst. The street is Puncheon Street; the house is *the old Puncheon House*; and *an elm-tree*, of wide circumference, rooted before the door, is familiar to every town-born child by the title of the Puncheon Elm. On my occasional visits to the town aforesaid, I seldom failed to turn down Puncheon Street, for the sake of passing through the shadow of these two antiquities, – *the great elm-tree* and the *weather-beaten edifice*.	Cam pe la jumătatea unei străzi lăturalnice dintr-un oraş al Noii noastre Anglii se ridică o veche casă de lemn, împodobită cu şapte frontoane terminate în unghi ascuţit, îndreptate spre toate punctele zării, şi cuprinzând între ele *un mănunchi de hornuri uriaşe*. Strada se numeşte Puncheon, casa este *străvechea reşedinţă a familiei Puncheon*, iar *ulmul bătrân*, cu trunchiul rotofei, sădit chiar în faţa uşii este cunoscut fiecăruia dintre cetăţenii născuţi în acel oraş drept „Ulmul Puncheon". De câte ori m-am nimerit şi eu prin locurile acestea, n-am scăpat prilejul să mă abat pe strada Puncheon, numai de dragul de a trece pe sub umbra celor două antichităţi – *ulmul gigantic* şi *clădirea măcinată de vreme*.

Fragmentul arată preocuparea traducătoarei pentru literaritate, nuanţare şi intensificare. *The Old Pynchon House* nu este pur şi simplu vechea casă Pynchon, ci *străvechea reşedinţă a familiei Pynchon*; *the great elm-tree* [lit. ulmul cel mare] este *ulmul gigantic*; *the weather-beaten edifice* [lit. edificiul degradat, ars de soare, bătut de ploi] este, foarte poetic, *clădirea măcinată de vreme*. Deviza pare să fie observaţia lui Peter Newmark: „Limba textului-sursă nu este sacră, dar principalele accente trebuie reproduse." (Newmark, 1993: 56) Traducerea urmează îndeaproape textul străin, foarte firesc, fără efort şi fără literalisme stânjenitoare, nici măcar la nivel sintactic. Versiunea românească respectă cu stricteţe sintaxa textului original, ceea ce, în viziunea lui Burton Raffel (1994), îi asigură validitatea ca traducere. Există o omisiune (termenul *rusty*, în a *rusty wooden house* – tradus prin *o veche casă de lemn*) şi câteva adăugiri minore, anticipative (*e.g. an elm tree – ulmul bătrân*), deloc disonante în economia unui text care se vrea fluent şi fluid.

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

Un alt text, publicat în anul 1973, *Poveste despre două oraşe* a lui Dickens, testează forţa traducătorului încă de la primele rânduri (incipitul este unul dintre textele cele mai citate din Dickens):

Dickens, Charles, *A Tale of Two Cities*, Webster's French Thesaurus Edition, San Diego, ICON Group International, 2005	Dickens, Charles, *Poveste despre două oraşe*, traducere de Antoaneta Ralian, Bucureşti, Paralela 45, 2003
It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness, it was the epoch of belief, it was the epoch of incredulity, it was the *season* of Light, it was the season of Darkness, it was the spring of hope, it was the winter of despair, we had everything before us, we had nothing before us, we were all *going direct to Heaven*, we were all going *direct the other way*--in short, the period was so far like the present period, that some of its *noisiest authorities* insisted on its being received, for good or for evil, in the superlative degree of comparison only.% There were *a king with a large jaw* and a queen with *a plain face*, on the throne of England; there were a king *with a large jaw* and a queen *with a fair face*, on the throne of France. In both countries it was clearer than crystal to the lords of the State preserves of loaves and fishes, that things in general were *settled* for ever. It was the year of Our Lord one thousand seven hundred and seventy-five.	Era cea mai bună dintre vremi, era cea mai năpăstuită dintre vremi, era epoca înţelepciunii, epoca neroziei, veacul credinţei, veacul necredinţei, *răstimpul* Luminii, răstimpul întunecimii, primăvara nădejdii, iarna deznădejdii, aveam totul în faţă, aveam doar nimicul în faţă, ne înălţăm cu toţii *de-a dreptul la ceruri*, ne cufundam cu toţii *de-a dreptul în iad* – pe scurt, epoca aceea era atît de asemănătoare cu cea de acum, încît unele dintre *autorităţile cele mai proeminente* au stăruit să fie prezentată, în tot ce avea ea bun sau rău, numai la gradul superlativ. Pe tronul Angliei se aflau *un rege fălcos* şi o *regină urîtă*; pe tronul Franţei se aflau *un rege fălcos* şi *o regină frumoasă*. In amîndouă ţările, pentru mai-marii care vegheau peste rezervele de pîine şi de peşte ale statului, era limpede ca lumina zilei că lucrurile fuseseră *statornicite* o dată pentru totdeauna. Era în anul Domnului una mie şapte sute şaptezeci şi cinci.

Dubla anaforă care reprezintă corsetul stilistic al acestui incipit este transpus întocmai. Registrul lexical exploatează atât slavismele (*a statornici, (dez)nădejde, nerozie*) cât şi latinismele (*a vegheа, superlativ*), iar seria sinonimică *times, age, epoch, season* se regăseşte într-una similară, fără redundanţe: *vremi, epocă, veac, răstimp*. O tendinţă recurentă în traducerile Antoanetei Ralian este aceea de a explicita, vădită şi în textul de faţă (*e.g. we were all going the other way* [în sensul opus raiului] – *de-a dreptul în iad*). Scheletul sintactic, piatra de încercare în traducerea prozei, este reconstituit şi aici în aşa fel încât să corespundă perfect celui original.

În general, incipitul (ca, de altfel, întreaga carte) este dovada unui stil viguros, fără ocolişuri (*e.g. a king with a large jaw* [lit. un rege cu maxilarul /

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

mandibula / gura mare] – *un rege fălcos*; *a queen with a plain face* [o regină cu un chip şters] – *o regină urâtă*). Mai rar, simţim şi câte un bemol, menit să atenueze câte un trop mai abraziv (*e.g. the noisisest authorities – autorităţile cele mai proeminente*) – în acest caz înlocuindu-se o imagine auditivă cu una vizuală.

Cartea pe care Antoaneta Ralian mărturiseşte că a tradus-o cel mai greu, *The Ground Beneath Her Feet*, contrariază încă de la primele rânduri prin informaţia luxuriantă şi megafrazele aparent digresive:

Rushdie, Salman, *The Ground Beneath Her Feet*, New York, Henry Holt and Company, 1999	Rushdie, Salman, *Pământul de sub tălpile ei*, Iaşi, Polirom, 2005
On St. Valentine's Day, 1989, the last day of her life, *the legendary popular singer* Vina Apsara woke up sobbing from a dream of human sacrifice in which she had been the intended victim. Bare-torsoed men resembling the actor Cristopher Plummer had been gripping her by the wrists and ankles. Her body was splayed out, naked and writhing, over a polished stone bearing the graven image of the snakebird Quetzalcoatl. The open mouth of the plumed serpent surrounded a dark hollow scooped out of the stone, and although her own mouth was stretched wide by her screams the only noise she could hear was the popping of flashbulbs; but *before they could slit her throat*, before her lifeblood could bubble into *that terrible cup*, she awoke at noon in the city of Guadalajara, Mexico, in an unfamiliar bed with a half-dead stranger by her side, a naked mestizo male in his early twenties, identified in the interminable press coverage that followed the catastrophe as Raúl Páramo, the playboy heir of a well-known local construction baron, one of whose corporations owned the hotel.	De ziua Sfîntului Valentin, în 1989, ultima zi din viaţa ei, Vina Apsara, *legendara cîntăreaţă, atît de populară*, s-a deşteptat plîngînd dintr-un vis în care se săvîrşea o jertfă umană, a cărei victimă urma să fie ea. Nişte bărbaţi cu piepturile dezgolite, semănînd la chip cu actorul Christopher Plummer, o înşfăcaseră de glezne şi de încheieturile mîinilor. Trupul ei gol, cuprins de spasme, fusese proptit de o piatră şlefuită, pe care era săpată imaginea şarpelui-pasăre Quetzalcoatl. Gura căscată a şarpelui cu pene încercuia o gaură neagră scobită în piatră şi, cu toate că propria ei gură era larg deschisă în ţipăt, singurul sunet pe care-l putea desluşi era ţăcănitul unor bliţuri, dar *înainte de a i se reteza beregata*, înainte ca sîngele vieţii să i se scurgă în *lugubrul pocal*, s-a trezit, la ora prînzului, în oraşul Guadalajara din Mexic, într-un pat străin, alături de un bărbat străin, pe jumătate mort, un mascul cu sînge corcit, de vreo douăzeci şi ceva de ani, gol puşcă, un tînăr care, ulterior, va fi identificat, în interminabilele reportaje ce vor relata catastrofa, drept Raul Paramo, un playboy, moştenitorul unui binecunoscut baron local al construcţiilor şi, printre altele, preşedintele unei corporaţii căreia îi aparţinea hotelul.

Remarcăm aici interpretarea lui *popular* din *the legendary popular singer* cu sensul de „faimos" (*legendara cântăreață, atât de populară*) mai curând decât în

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

sensul de *popular music*, de *pop star*. Pe de altă parte, regăsim amprenta recognoscibilă a traducătorului care nuanţează şi accentuează permanent (*e.g. before they could slit her throat* [înainte să ajungă să-i taie gâtul] – *înainte de a i se reteza beregata*; *that terrible cup* este, în traducere, *lugubrul pocal* etc.).

Pentru a ilustra şi activitatea de traducătoare pentru copii, am selectat două fragmente: unul din *Osul de peşte fermecat* de Charles Dickens, tradus în 1984, şi celălalt din *Alice în Ţara Minunilor*, din 2007.

Textul dickensian face parte dintr-un grup de patru povestiri în ramă publicat sub numele de *A Holiday Romance* (1868) dedicat în mod explicit copiilor şi scris pe înţelesul copiilor (de altfel, convenţia că naratorul este un copil este enunţată încă din subtitlu: *A Holiday Romance from the Pen of Miss Alice Rainbird Aged 7*). Textul conţine elemente clare de basm (un rege, o regină, prinţi şi prinţese, o zână bună), dar elementul fantastic fuzionează cu cel realist în cele mai neaşteptate moduri şi cu cele mai neaşteptate rezultate. Incipitul poveştii arată, în ciuda personajelor nobile, ancorarea poveştii în viaţa mic-burgheză:

Dickens, Charles, *The Magic Fishbone. A Holiday Romance from the Pen of Miss Alice Rainbird Aged 7*, in *All Year Round*, London, 1868	Dickens, Charles, *Osul de peşte fermecat*, în româneşte de Antoaneta Ralian, ilustraţii de Iacob Desideriu, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Ion Creangă, 1984
There was once a King, and *he had a Queen*; and he was *the manliest of his sex*, and she was the loveliest of hers. The King was, in his private profession, *Under Government*. The Queen's father had been *a medical man out of town*.	A fost odată un rege, şi *regele ăsta era însurat* cu o regină; regele era *cel mai voinicos din tot neamul bărbătesc*, iar regina, cea mai drăgălaşă din tot neamul femeiesc. Regele era de meserie *slujbaş la cîrmuire*. Regina era fiica *unui medic de ţară*.
So she took it from the hand of the Princess Alicia, and it *instantly* flew down the throat of the dreadful little snapping pug-dog next door and *choked him*, and he *expired in convulsions*.	Aşa zicînd, luă osul din mîna prinţesei Alicia, şi, *cît ai zice peşte*, acesta zbură drept în gîtul cîinelui mops, cel rău şi arţăgos, care se înecă cu el.

Traducerea începe în forţă, într-o notă dinamică, impregnată de oralitate (*There was once a King, and he had a Queen... – A fost odată un rege, şi regele ăsta era însurat cu o regină...*) şi urmează povestirea pe acelaşi ton ludic, presărat totuşi din loc în loc de cuvinte cu o sonoritate uşor agresivă, cu multe ocluzive şi fricative (*voinicos, slujbaş, bărbătesc, cîrmuire*). Pe de altă parte, textul fiind publicat în 1984, şi mai ales fiind un text pentru copii, a fost supus şi unor „epurări": de exemplu, soarta nefericită a mopsului prezentată în chiar ultimul paragraf al poveştii este trecută sub tăcere.

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

De asemenea, traducerea din Lewis Carroll arată aceeaşi consecvenţă cât priveşte sintaxa şi ritmul poveştii, însă vocabularul poate părea uneori uşor disonant în context (*tăpșan, zăpușitoare, bleagă*).

Lewis Carroll, *Alice's Adventures in Wonderland*, in *The Complete Illustrated Lewis Carroll*, Wordsworth Editions, Hertfordshire, 1998	Lewis Carroll, *Alice în Țara Minunilor*, Humanitas Junior, Bucureşti, 2016 [prima ediție, 2007]
Alice was beginning to get very tired of sitting by her sister *on the bank*, and of having nothing to do: once or twice she had peeped into the book her sister was reading, but it had no pictures or conversations in it, 'and what is the use of a book,' thought Alice 'without pictures or conversation?' So she was considering in her own mind (as well as she could, for the *hot day* made her feel *very sleepy and stupid*), whether the pleasure of making a daisy-chain would be worth the trouble of getting up and picking the daisies, when suddenly a White Rabbit with pink eyes ran close by her.	Alice se săturase să şadă lângă sora ei *pe tăpșan*, fără nimic de făcut; o dată sau de două ori a tras cu ochiul la cartea pe care o citea sora ei, dar era o carte fără poze şi fără dialoguri, „şi ce rost are o carte fără poze şi fără dialoguri?" şi-a spus Alice în sinea ei. Aşa încât stătea pe gânduri (atât cât putea să mai chibzuiască, pentru că era *o zi zăpușitoare, fierbinte*, care o făcea să se simtă *somnoroasă și bleagă*) dacă plăcerea de a împleti un lanţ de margarete merita oboseala de a se ridica şi a culege florile; când, deodată, un Iepuraş Alb cu ochi roz a trecut pe lângă ea.

Concluzii

Antoaneta Ralian a negat mereu, în modestia ce o caracteriza, ideea că ar fi putut fi vreodată scriitoare:

> Eu am cultul lucrului bine făcut. De tradus, fără falsă modestie, ştiu că traduc bine. Ca să scriu... nu cred că am suflu epic... dacă aş scrie, aş fi un scriitor destul de mediocru şi, în loc să îngroş rândul scribilor de duzină cu chestii mediocre, prefer rolul de vioara a doua, de joc secund, să fiu un fel de *alter-ego* al scriitorilor, decât să mă pun în prim-plan cu ceva lipsit de valoare. (Ralian, 2016: 196)

Totuşi, umorul scriiturii (în traducere şi dincolo de traducere), versatilitatea excepţională (îi recunoaştem amprenta pentru că tinde să nuanţeze şi expliciteze, dar textele traduse din autori diferiţi nu seamănă unul cu altul), virtuozitatea stilistică, intuiția aproape infailibilă, curajul de a sparge convenţii, acurateţea lexicală, sintaxa impecabilă, arată cu prisosinţă o fibră autentică de scriitor care stăpâneşte toate subtilităţile limbii române. Predestinată parcă, din copilărie, acestei activităţi creative eminamente solitare, Antoaneta Ralian a devenit, printr-un exerciţiu îndelungat, un traducător-scriitor în linia

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

scriitorului-traducător Ion Vinea, şi încă unul foarte persuasiv prin forţa stilului pe care-l etalează. Lectura textelor sale nu poate lăsa cititorul indiferent, pentru că totul se află sub imperiul accentuării optime (nicidecum al exagerării).

Scriitoarea Dora Pavel îi mărturisea într-un interviu[16] că găseşte că fizionomia sa este „violent expresivă". În aceeaşi măsură, cititorul se poate simţi uneori uşor agresat de vigoarea stilului său personal, dar nu va putea trece peste un veritabil model de expresivitate. De aceea, în ciuda convingerii sale ferme că „traducătorii nu au posteritate" (v. motto-ul), ne exprimăm convingerea la fel de fermă că opera de traducător a Antoanetei Ralian va rămâne mult timp un reper în cadrul patrimoniului naţional şi va fi analizată în detaliu în studii[17] de mai mare amploare: varietatea textelor alese şi calitatea traducerilor pe care le-a realizat îi vor asigura nu doar posteritatea, ci perenitatea.

Corpus:

Carroll, Lewis (1998): *Alice's Adventures in Wonderland*, in *The Complete Illustrated Lewis Carroll*, Hertfordshire, Wordsworth Editions.

Carroll, Lewis (2016) [2007]: *Alice în Ţara Minunilor*, cu ilustraţiile lui John Tenniel, în traducerea Antoanetei Ralian, traducerea versurilor de Ioana Ieronim, Bucureşti, Humanitas Junior, [prima ediţie, 2007].

Dickens, Charles (1984): *Osul de peşte fermecat*, în româneşte de Antoaneta Ralian, ilustraţii de Iacob Desideriu, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Ion Creangă.

Dickens, Charles (1868): *The Magic Fishbone. A Holiday Romance from the Pen of Miss Alice Rainbird Aged 7*, in *All Year Round*, London.

Dickens, Charles (2005): *A Tale of Two Cities*, Webster's French Thesaurus Edition, San Diego, ICON Group International.

Dickens, Charles (2003): *Poveste despre două oraşe*, traducere de Antoaneta Ralian, Bucureşti, Paralela 45.

Hawthorne, Nathaniel (2005): *The House of the Seven Gables*, Webster's French Thesaurus Edition, San Diego, ICON Group International.

Hawthorne, Nathaniel (2011): *Casa cu şapte frontoane*, traducere din limba engleză, postfaţă şi note de Antoaneta Ralian, Bucureşti, Editura Art.

Rushdie, Salman (1999): *The Ground Beneath Her Feet*, New York, Henry Holt and Company.

[16]Dora Pavel, Interviurile României literare: *Antoaneta ralian 90: „Limba unor traduceri îmbătrâneşte, iar receptivitatea cititorilor întinereşte"*, în *România literară* nr. 22 / 2014, disponibil la adresa: http://www.romlit.ro/index.pl/antoaneta_ralian__90_limba_unor_traduceri_mbtrnete_iar_receptivitatea_cititorilor_ntinerete, accesat la 2 octombrie 2018.

[17] Opera de traducător a Etei Boeriu, de exemplu, pe care Antoaneta Ralian o menţionează în extrasul folosit drept motto (v. şi nota 1) ca fiind deja uitată, este amplu dezbătută în teze de doctorat din domeniul traductologiei susţinute în ultimii ani la Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava.

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)

Rushdie, Salman (2005): *Pământul de sub tălpile ei*, traducere de Antoaneta Ralian, Iaşi, Polirom.

Bibliografie:

Baker, Mona (2000): „Towards a Methodology for Investigating the Style of a Literary Translator", in *Target* 12: 2, Amsterdam, John Benjamins B.V., pp. 241-266.

Bârlea, Petre Gheorghe (2016): *Traduceri şi traducători. Pagini din cultura istoriei române*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi.

Berman, Antoine (1995): *Pour une critique des traductions : John Donne*, Paris, Gallimard.

Delisle, Jean (éd.) (1999): *Portraits de traducteurs*, Artois Presses Université, Les Presses de l'Université d'Ottawa.

Hescher, Achim (2009): "A Typology for Teaching Novel Incipits", in *AAA – Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, Band 34, Heft 1, Gunter Narr Verlag Tübingen, pp. 101-122.

Newmark, Peter (1993): *Paragraphs on Translation*, Clevedon, Multilingual Matters Ltd.

Paloposki, Outi (2009): „Limits of Freedom: Agency, Choice and Constraints in the Work of the Translator", in John Milton & Paul Bandia (eds.), *Agents of Translation*, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, pp. 189-208.

Paraschivescu, Radu (2011): *Toamna decanei: convorbiri cu Antoaneta Ralian*, Bucureşti, Humanitas.

Pavel, Dora, Interviurile României literare: *Antoaneta Ralian 90: „Limba unor traduceri îmbătrâneşte, iar receptivitatea cititorilor întinereşte"*, în *România literară* nr. 22 / 2014, disponibil la adresa: http://www.romlit.ro/index.pl/antoaneta_ralian__90_limba_unor_traduceri_mbtrnete_iar_receptivitatea_cititorilor_ntinerete, accesat la 2 octombrie 2018.

Prud'homme, Johanne (2001): "L'incipit: frontière et lieu stratégique de contact en littérature québécoise pour la jeunesse", in *Tangence* (*L'écriture pour la jeunesse: de la production à la réception*) Numéro 67, Automne, pp. 69-80.

Raffel, Burton (1994): *The Art of Translating Prose*, Press University Park, Pennsylvania State University.

Ralian, Antoaneta (2014): *Amintirile unei nonagenare. Călătoriile mele, scriitorii mei*, Bucureşti, Humanitas.

Ralian, Antoaneta (2016): *Nu cred în sfârşitul lumii: Articole, amintiri, interviuri*, volum coordonat de Marius Chivu, Bucureşti, Editura Art.

Venuti, Lawrence (2008 [1995]): *The Translator's Invisibility. A History of Translation*, London / New York, Routledge.

BDD-A30055 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:47 UTC)